

**A TEXT-CENTERED APPROACH AND ITS IMPLEMENTATION IN
THE TEXTBOOKS ON THE UKRAINIAN LANGUAGE FOR THE
3-4TH GRADES OF THE COMPREHENSIVE SECONDARY SCHOOLS
WHERE THE LANGUAGES OF NATIONAL MINORITIES ARE THE
TEACHING ONES**

In the article, the problem of the usage of texts of different genres and styles as a central didactic unit in the process of creating textbooks for the schools of the I concentre where the languages of national minorities are the teaching ones is observed. It is proved that the text-centered approach and a text as a communicative unity give an opportunity to develop all kinds of speech: listening comprehension, speaking, reading, and writing as well as to demonstrate the functioning of all speech units in an oral and in a written form.

Keywords: text, textbook, national minorities, text-centered approach, speech.

УДК 373.3/5.091.64(075.034.2.086.89)

**РЕАЛІЗАЦІЯ ПРИНЦИПУ НАОЧНОСТІ НАВЧАННЯ
У ЕЛЕКТРОННИХ ПІДРУЧНИКАХ**

О. В. Черноус,

*кандидат педагогічних наук,
старший науковий співробітник лабораторії шкільного обладнання,
Інститут педагогіки НАПН України,
e-mail: lab_volinsky@ukr.net*

У статті описано особливості взаємозв'язків електронних підручників і аудіовізуальних електронних засобів навчання. Визначено роль аудіовізуальних навчальних засобів як автономних мультимедійних засобів навчання у розширенні педагогічних можливостей електронних підручників.

Ключові слова: електронний підручник, аудіовізуальні засоби, інформаційні функції, принцип наочності.

Постановка проблеми. Сьогодні для загальноосвітніх навчальних закладів (ЗНЗ) створюються і використовуються електронні підручники (ЕП). Навчальна інформація (навчальний матеріал) у них подається та пояснюється у стислій і узагальненій формі при мінімальному використанні наочності, інших засобів активізації пізнавальної діяльності учнів. При цьому недостатньо унаочнюється пояснення сутності об'єктів вивчення та особливості взаємозв'язків між ними тощо. Складною є і проблема подачі наочної ін-

формації для поглиблення та розширення знань учнів, змістових ознак диференційованих за складністю вправ, запитань, задач. При цьому практично складно у наочній формі реалізувати варіативний компонент навчання відповідно до профільної спеціалізації ЗНЗ, зокрема у контексті особливостей соціального і технічного розвитку регіону. Усе вищенаведене дозволяє, на нашу думку зробити висновок, що високий рівень узагальнення інформації у ЕП, недостатньо повне унаочнення пояснень сутності явищ, процесів, понять, може негативно позначитися на ефективності їх використання як засобів навчання на уроці, у позаурочний час.

Мета статті – визначення способів, засобів розширення педагогічних можливостей ЕП у забезпеченні наочності навчання.

Для розв'язання вищеназваної проблеми слід урахувати, що для підвищення ефективності процесу навчання, сьогодні створюються ЕП, які мають практично необмежені можливості розширення обсягів інформації у їх змістовому наповненні тому не можна обмежуватись лише їх інформаційно-текстовими, умовнографічними способами подачі інформації. Їх слід доповнювати використанням аудіовізуальних електронних засобів (АВЕЗ) для: показу і пояснення експерименту; роздаткового дидактичного матеріалу індивідуального і колективного користування; настінних таблиць, схем, наочності додаткової навчальної літератури тощо. При цьому бажано, щоб текстовий спосіб подачі інформації ЕП виконував інформаційні функції основного програмового навчального матеріалу, роль «орієнтиру» у виконанні поставлених завдань, а подальше його пояснення, унаочнення, здійснювалось за допомогою АВЕЗ.

Перспективність зробленого висновку підтверджується і аналізом сучасного стану розвитку теорії та практики створення ЕП [1; 2; 3; 4;], де рекомендується їх змістових ознак (навчального матеріалу) спеціально створеними комплексами АВЕЗ.

Яку ж за змістом інформацію (навчальний матеріал) доцільно подавати та пояснювати за допомогою АВЕЗ? Це можна вирішити на основі аналізу їх зображувальних і виражальних можливостей демонструвати конкретні чи опосередковані чуттєво-наочні образи об'єктів, явищ та процесів, взаємозв'язків між ними, які безпосередньо не можна показати у школі, або коли їх показ пов'язаний з великими труднощами. До такого навчального матеріалу можна віднести.

1. Інформацію про:

1) предмети, явища чи процеси та взаємозв'язки між ними, безпосередня демонстрація яких потребує застосування складних приладів і установок. Наприклад, на уроці фізики, під час вивчення теми «Закон всесвітнього тяжіння» для визначення числового значення сталої всесвітнього тяжіння потрібно показати учням дослід сили взаємодії між двома тілами, де маса одного з тіл повинна бути рівною близько 6000 кг, практично не можливе;

2) предмети і об'єкти, які є унікальними історичними документами і зберігаються у музеях та архівах. Наприклад, історичні картини, рукописи, друковані тексти, натуральні предмети та об'єкти вивчення;

3) явища і процеси, які відбуваються у місцях, недоступних для безпосереднього спостереження за ними (принцип роботи внутрішніх частин механізмів промислових установок, ядерних реакторів, об'єкти, які знаходяться в глибинах морів та океанів і т. ін.);

4) досліди і експерименти, будову механізмів та приладів, демонстрація яких пов'язана з використанням об'єктів і предметів малих розмірів, а експеримент проводиться у горизонтальній площині (стіл учителя) і для учнів на останніх партах класу створюються несприятливі умови для спостереження за ним;

5) технологічні процеси окремих заводів, електростанцій і т. ін., принцип роботи яких пов'язаний з навчальним матеріалом, а екскурсію на них здійснити неможливо. Так, наприклад, на уроках астрономії під час вивчення навчального матеріалу про особливості дослідження космічного простору за допомогою оптичних телескопів і радіотелескопів, обов'язково потрібно ознайомити учнів з основними обсерваторіями нашої країни, які є найбільшими в світі з оптичними даними телескопів, радіотелескопів.

2. Інформація про процеси, які недоступні для безпосереднього сприймання за допомогою органів відчуття людини, а саме:

1) явища та процеси, які відбуваються з великою швидкістю (деформація двох упругих кульок при зіткненні, перехід металу з електроду на виріб при електродуговому зварюванні, деформація металів у процесі різання і багато інших), або надто повільних процесів, помітна зміна яких можлива протягом тривалого часу спостереження за ними (зміна форми кристалів залежно від температури охолодження, процес утворення кристалів, особливості зміни росту рослин, дерев тощо). Застосування АВЕЗ, під час створення яких створювались прискорена бо сповільнена зйомка, змінює тривалість перебігу цих процесів на екрані і робить їх доступними для спостереження;

2) макропроцеси, які можна спостерігати при використанні складних оптичних приладів;

3) явища і процеси, що спостерігаються у тих ділянках спектру електромагнітних хвиль, які безпосередньо не сприймаються людиною (ультрафіолетові, інфрачервоні і рентгенівські).

3. Інформація про принципово невидимі об'єкти, явища та процеси (елементарні частинки, електричні, магнітні та електромагнітні поля) або про будову та принцип дії складних систем, об'єктів, приладів, установок. Наприклад, особливості функціонування внутрішніх органів людини, будова та принцип дії МГД-генератора, плазменного прискорювача, інших складних машин та механізмів. За допомогою АВЕЗ можна продемонструвати у динаміці та статично чуттєво-наочні образи досліджуваних об'єктів і процесів чи їх моделей на рівні сучасних досягнень науки у пізнанні цих явищ.

4. Інформація про предмети і об'єкти, які є унікальними історичними документами, фактами нашої наукової і культурної спадщини і зберігаються у мізеях, архівах, наукових установах тощо. Це можуть бути безпосередні

або опосередковані (схематичні, умовно-графічні) зображення натуральних предметів та об'єктів, картин, рукописів, малюнків, текстів і т. ін.. Виконати поставлене завдання вчитель може за допомогою демонстрації спеціально створених статичних чи динамічних АВЕЗ за тематикою «Музей», «Виставки», «Театри».

5. Інформація про: історичні події, життя і творчість видатних письменників, поетів, художників, народних героїв тощо.

6. Інформація про: життя у колгоспах, селах, містах; про між людські взаємовідносини, красу природи, мистецтва, військово-патріотичне виховання молоді.

У зв'язку з вищенаведеним виникає проблема. Яким повинен бути ЕП? ЕП за призначенням є багатофункціональними засобами навчання. Він повинен використовуватися учителем при викладі і поясненні програмового навчального матеріалу у процесі проведення занять, застосуванні на уроці як засобу для вирішення завдань інваріативного і варіативного компонентів навчання, організації самостійної роботи учнів на уроках і у позаурочний час для вивчення нового навчального матеріалу.

Практична реалізація вищенаведеного призначення ЕП складне завдання. Для його виконання змістові ознаки інформаційного наповнення ЕП повинні забезпечувати його використання як автономного мультимедійного засобу навчання (АМЗН). Як це здійснити?

Відомо, система організації навчально-пізнавальної, операційно – діяльнісної інформації дає позитивно спрогнозовані результати, якщо вона крім подачі і пояснення навчального матеріалу про сутність явищ і процесів, що вивчаються, передбачає застосування методів, прийомів для здійснення «керівних впливів» на суб'єктів діяльності (учнів). Основні з них, це:

- мотиваційний – забезпечення формування у суб'єктів діяльності потреб, інтересів, прагнень здійснення активної навчальної діяльності;

- орієнтувально-усвідомлений – створення сприятливих передумов для усвідомлення суб'єктом діяльності змістових і операційно-діяльнісних ознак поставлених завдань, форм, методів, способів, прийомів їх вирішення;

- змістово-операційний – забезпечення можливостей оперативного отримання навчальних завдань, методичних рекомендацій щодо їх успішного виконання;

- цілісно-вольовий – забезпечення необхідного рівня концентрації уваги та активізації вольових, емоційних якостей суб'єкта діяльності до сприймання, усвідомлення, формування системи знань, умінь і навичок їх застосування;

- оцінно-систематичний – забезпечення постійного функціонування зворотних (внутрішніх, зовнішніх) зв'язків суб'єкта діяльності з процесом навчання, зокрема для етапного отримання результатів діяльності із можливостями внесення при потребі відповідних корективів.

Як показує теорія і практика створення і використання вище наведених впливів, це важливі й необхідні елементи успішної навчальної діяльності.

Але їх практична реалізація справа складна. Виконати поставлене завдання можна за допомогою ЕП, якщо у їх структуру включати АВЕЗ із відповідним змістовим наповненням. Зокрема, для оперативної і наочної подачі інформації не тільки, яка пояснює навчальний матеріал одного або кількох змістово і логічно взаємопов'язаних параграфів, розділів предметно орієнтованої програми інваріантного і варіаційного компонентів навчання, створює сприятливі передумови формування вмій і навичок застосування усвідомлених знань, але й для організації навчальної діяльності і виконання поставлених завдань урочних навчальних занять та самонавчання з використанням АВЕЗ, комп'ютерної техніки (КТ).

Ураховуючи вищезазначене, АВЕЗ повинні подавати інформацію для виконання завдань: визначення мети та актуальності вивчення навчального матеріалу та мотивації діяльності учнів; плану подачі інформації; актуалізації в учнів необхідних знань для якісного усвідомлення змістових ознак інформації і формування необхідних знань; викладу і пояснення навчального матеріалу; узагальнення усвідомлених знань та їх застосування для виконання практичних завдань (розв'язування задач, формулювання відповідей на поставлені запитання); підведення підсумків проведеного заняття (уроку); постановки «домашніх завдань» із необхідними поясненнями шляхів, способів, методів їх виконання. При цьому, оскільки АВЕЗ мають розширені інформаційні і техніко – комунікативні можливості як засоби навчання (ЗН) із застосуванням комп'ютерної техніки (КТ), відео проєкторів, аудіо програвачів, сенсорних електронних дошок (СЕД), то їх змістові ознаки повинні доповнюватись інформацією для організації, інтенсифікації, раціоналізації навчальної діяльності вчителя і учнів за допомогою використання програмно-педагогічне забезпечення (ППЗн.) ЕП. Яке воно повинно бути? Які має педагогічні можливості? На нашу думку, основне його педагогічне призначення, це створення сприятливих умов для діяльності вчителя, учнів у процесі використання інформації ЕП для розв'язання запланованих завдань. Зокрема: пошуку потрібної інформації та раціоналізації процесу навчання у контексті проведення різноманітних обчислень, побудови графіків, таблиць, структурування навчального матеріалу; встановлення інтерактивного діалогу користувача ЕП з його інформаційною базою; проведення тестового контролю якості відповідей на поставлені запитання, виконання вправ, вирішення задач, і загалом, встановлення рівня навчальних досягнень учнів. При цьому ППЗн. повинно допомогти реалізувати вибір методів, прийомів, способів поетапної подачі інформації за бажанням користувача ЕП.

Вищенаведені техніко-комунікативні і загалом педагогічні можливості ППЗн. у комплексі із навчально-пізнавальною, операційно-діяльнісною інформацією АВЕЗ дають підстави вважати, що змістове наповнення ЕП аудіовізуальними складне завдання. Тому його вирішення повинно здійснюватись диференційовано із визначенням АВЕЗ як автономних програмно педагогічних засобів (ППЗ), які за змістовими і операційно-діяльними ознаками та можливостями виконання навчальних завдань, слід поділити за призначенням для:

- розв'язування задач та встановлення рівня навчальних досягнень учнів;
- унаочнення та пояснення сутності явищ і процесів, що вивчаються;
- постановки запитань, вправ, задач, на які потрібно дати відповіді, вирішити, розв'язати;
- показу та пояснення методів, способів, прийомів і, загалом інструкцій до виконання поставлених завдань, зокрема проведення лабораторно – практичних робіт;
- виконання завдань інваріантного і варіативного компонентів навчання;
- організації проведення дидактичних ігор;
- виконання завдань, формування умінь і навичок, для застосування знань у практичній діяльності;
- оперативного виконання однотипних тренувальних завдань, у тому числі і проведення діалогу із інформаційною базою ЕП у контексті аналізу отриманих результатів, формування відповідних висновків тощо;
- повторення, узагальнення знань, які формувались у процесі проведення кількох змістово споріднених занять;
- проведення діагностично-психологічного тестування психологічного стану, зокрема відношення учнів до процесу використання ЕП як засобів навчання та встановлення на цій основі форм, методів, способів адаптації учнів до користування ЕП;
- формування, удосконалення ІК учнів.

Висновки. Проведений аналіз особливостей взаємозв'язків ЕП і змістового наповнення наочністю за допомогою включення у їх структуру АВЕЗ, дає підстави вважати, дидактична роль (вагомість) ЕП як ЗН підвищується. Разом з тим слід відзначити, що загалом здійснення вчителем і учнями успішної навчально-пізнавальної і практичної діяльності можливе за таких умов.

1. Вчитель залишається центральною фігурою, керівником процесу організації навчально-пізнавальної і практичної діяльності учнів ЕП із використанням АВЕЗ.

2. Включення у структуру ЕП АВЕЗ має здійснюватись за чітко визначеними їх інформаційними, операційно-діяльними функціями і призначенням.

3. ЕП і АВЕЗ повинні передбачати їх комплексне використання із іншими ЗН. При цьому основне призначення-унаочнення, розширення, поглиблення знань учнів, організація процесу навчання, його інтенсифікація та раціоналізація. При цьому, демонстраційний експеримент, інші навчально- наочні посібники (моделі, макети, муляжі тощо), які передбачено використовувати у комплексі із підручником, повинні обов'язково застосовуватись на уроці при поясненні навчального матеріалу.

Література

1. Калинин И. А. Электронный учебник / И. А. Калинин // Компьютер в школе. – 1999. – № 4. – С. 75-77.

2. Коваль В. С. Дидактичні можливості та особливості побудови програмно-методичного комплексу «Фізика-7» / В. С. Коваль // Комп'ютер у школі та сім'ї. – 2004. – № 7. – С. 18-21.

3. Костриба М. О. Вимоги до електронних підручників / М. О. Костриба // Комп'ютер у школі та сім'ї. – 2009. – № 5. – С. 41-42.

4. Організаційно-педагогічні основи створення електронних підручників для середньої загальноосвітньої 12-річної школи: монографія / М. В. Головка, В. П. Волинський, О. С. Красовський, О. В. Черноус; за наук. ред. В. М. Мадзігона. – К.: Прок-Бізнес, 2008. – 288 с.

References

1. Kalinin I. A. An Electronic Textbook / I. A. Kalinin // Computer in school. – 1999. – № 4. – pp. 75-77.

2. Koval V. S. Teaching Capabilities and Designing Features of a Software Methodical Complex «Physics-7» / V. S. Koval // Computer for school and family. – 2004. – № 7. – pp. 18-21.

3. Kostryba M. O. Requirements for Electronic Books / M. O. Kostryba // Computer for school and family. – 2009. – № 5. – pp. 41-42.

4. Organizational and Pedagogical Foundations of Creating E-Books for a Secondary School: monograph / M. V. Holovko, V. P. Volynskyi, O. S. Krasovskiy, O. V. Chornous. – K.: Prok-Business publishing house, 2008. – 288 p.

Черноус О. В.

РЕАЛИЗАЦИЯ ПРИНЦИПА НАГЛЯДНОСТИ ОБУЧЕНИЯ В ЭЛЕКТРОННЫХ УЧЕБНИКАХ

В статье описаны особенности взаимосвязей электронных учебников, аудиовизуальных электронных средств обучения. Определены роль аудиовизуальных электронных средств как автономных мультимедийных средств обучения в расширении педагогических возможностей электронных учебников

***Ключевые слова:** электронный учебник, аудиовизуальные средства, информационные функции, принцип наглядности.*

Chornous O. M.

THE IMPLEMENTATION OF THE PRINCIPLE OF VISUAL LEARNING IN E-BOOKS

In the article, the ways, the methods and the receptions of the realization of the principle of visual information in electronic textbooks for the presentation of a training material, the organization of pupils' informative activity, the generalization and the systematization of knowledge, the solution of the tasks, the statements of questions and a formulation of answers are considered.

The solution is offered to be carried out by means of the inclusion of audiovisual electronic means in the electronic textbooks.

The ways, the methods, the receptions of use of audiovisual electronic tutorials, their contents are defined. Receptions of use of audiovisual electronic tutorials are described for: motivating pupils' academic activity; creating favorable conditions for the perception and the assimilation of a training material; activating the process of training; controlling the results of training; repetitions, the generalization and the systematization of knowledge; the practical realization of a variable component of training programs; the intensification and the rationalization of formation of knowledge application skills; the increase of the level of pupils' information culture.

Keywords: *an electronic textbook, the audio-visual, the information functions, the principle of visibility.*

УДК 372.882+371.671.1

ДО ПРОБЛЕМИ НОВИХ ПІДХОДІВ ЩОДО СТВОРЕННЯ ПІДРУЧНИКІВ ТА НАВЧАЛЬНИХ ПОСІБНИКІВ З ЛІТЕРАТУРНИХ ФАКУЛЬТАТИВІВ

З. О. Шевченко,

*кандидат педагогічних наук,
Інститут педагогіки НАПН України
e-mail: lit – @ukr.net*

У статті розглядається проблема сучасного підручника, визначаються психолого-дидактичні вимоги до функцій, ролі й місця підручника, навчального посібника з літературного факультативу у формуванні особистості, які забезпечують ефективність варіативної частини літературної шкільної освіти.

Ключові слова: *підручник, навчальний посібник, психолого-дидактичний підхід, література, факультативний курс, інтелектуальний розвиток, самооцінювання.*

Постановка проблеми. Психолого-дидактичний підхід до створення шкільних підручників та навчальних посібників для курсів за вибором. Формування літературної компетентності з допомогою навчального посібника з літературного факультативу.

Мета статті – визначення функцій, ролі й місця підручника, навчального посібника з літературного факультативу на основі нових підходів до вивчення літератури у 8-9 класах.